

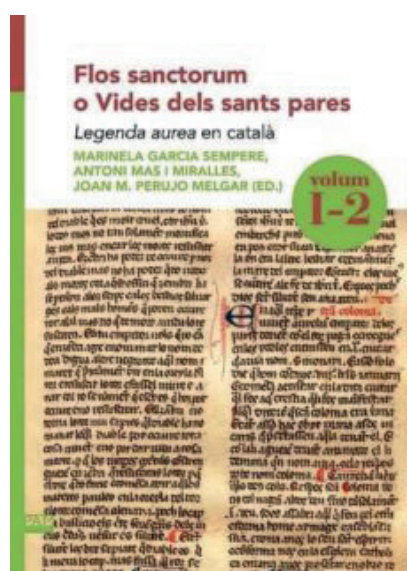
Garcia Sempere, Marinela; Mas i Miralles, Antoni, i
Perujo Melgar, Joan (ed.) (2022):
Flos sanctorum o Vides dels sants pares.

Legenda aurea en català

Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat,
volum I i II

VICENT PASTOR I BRIONES
Universitat d'Alacant, Espanya
vpb11@alu.ua.es

<https://orcid.org/0000-0002-1489-6034>



Citació: Pastor i Briones, Vicent (2022). Garcia Sempere, Marinela; Mas i Miralles, Antoni, i Perujo Melgar, Joan (ed.) (2020): *Flos sanctorum o Vides dels sants pares*. *Legenda aurea en català*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, volum I i II. *Ítaca. Revista de Filologia*, (13), p. 185-189. <https://doi.org/10.14198/ITACA2022.13.12>

Ressenya de Garcia Sempere, Marinela; Mas i Miralles, Antoni, i Perujo Melgar, Joan (ed.) (2020): *Flos sanctorum o Vides dels sants pares*. *Legenda aurea en català*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, volum I i II. ISBN:

Review to Garcia Sempere, Marinela; Mas i Miralles, Antoni, i Perujo Melgar, Joan (ed.) (2020): *Flos sanctorum o Vides dels sants pares*. *Legenda aurea en català*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, volum I i II. ISBN:

Rebut: 20/10/2022, **Acceptat:** 28/10/2022

Aquest treball és subjecte a una llicència de Reconeixement 4.0 Internacional de Creative Commons (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).
©2022 Vicent Pastor i Briones



La literatura didacticoreligiosa del segle XIII inclou el *Flos Sanctorum* català junt amb les obres lul·lianes i textos hagiogràfics com les *Homilies d'Organyà*, *l'Epístola farcida de sant Esteve*, la *Vida de santa Margarida rimada*, etc.

Una edició crítica del FS català era una necessitat, un espai sense omplir en els estudis de literatura catalana medieval que els tres autors han resolt de manera plenament satisfactòria, des del rigor acadèmic i el profund coneixement de la matèria. Els professors de la Universitat d'Alacant Marinela Garcia, Antoni Mas i Joan Perujo han publicat els dos primers volums d'un total de sis que comprenen aquest projecte, als quals aniran sumant-se la resta entre enguany i l'any que ve. El primer volum inclou l'estudi i la part del calendari santoral que cobreix l'Advent, Nadal i el Cap d'Any amb la festivitat de sant Silvestre. El segon s'inicia amb la vida de santa Coloma i acaba amb la resurrecció de Jesucrist.

El pròleg de l'estudi -tal vegada massa breu- comença de manera molt encertada amb una cita del *Blaquerna* de Llull, que demostra ben a les clares la popularitat dels relats hagiogràfics en aquella segona meitat del segle XIII en què Jacobus de Voragine va enllestir una *Legenda aurea* que recollia i esperonava aquesta curiositat sobre les vides dels sants. Els fets dels sants atreïen l'atenció d'un nombrós públic que gaudia dels relats farcits d'elements propis del martiri i de la santedat, però que, en ocasions, s'endinsava en l'element meravellós, fregant ara i adés la hipèrbole, a més de nodrir-se d'elements extrets de la literatura cavalleresca. L'èxit de Voragine és ben palés, si tenim en compte que la seua obra ens ha pervingut en més de mil manuscrits llatins i una incalculable xifra de traduccions a les llengües vernacles, entre les quals la catalana va ser força primerenca.

El treball parteix del manuscrit N-III-5, El Escorial (des d'ara ms. E), representant d'una de les dues branques en què ens ha arribat la versió catalana. Un grup d'estudiosos més ampli, integrant del projecte d'investigació *La literatura hagiogràfica catalana entre el manuscrito y la imprenta*, va ser la punta de llança de la ingrata tasca de transcriure el manuscrit en una primera fase.

L'estudi introductori de Marinela Garcia ens proporciona una magnífica entrada per endinsar-nos en la lectura d'uns textos, la transmissió dels quals des de l'original llatí és ben complexa. *Legenda aurea* (LA) o *Legenda sanctorum* o *Lombardica historia* o *Flos sanctorum* (FS)? Probablement el títol original siga el més adient, tot i que a la península Ibèrica es coneixia com a *Flos sanctorum* (FS). Es tracta d'una compilació, que comença el seu recorregut a l'Advent, formada per 178 capítols, dels quals 155 estan dedicats a sants i 23 recullen festes marianes, cristològiques i eclesiàstiques vàries. Entre els sants elegits destaquen els màrtirs dels primeres segles (I-VI), tot i que altres sants dels segles XII-XIII també hi són inclosos. Concebuda per Jacobus de Voragine com una eina per als predicadors, parteix de les *legendae novae* en voga al segle XIII. La constant reelaboració que Voragine va dur a terme ens deixa dues versions (LA1 i LA2), i tot un seguit de variants intermèdies. El text llatí fou establert per Maggioni, figura cabdal en tot allò referent a la LA i al qual els autors d'aquest treball no deixen de retre homenatge en cap moment, citant-lo de manera generosa, com no podria ser d'altra manera.

Els textos llatins que arriben a la península Ibèrica en l'època de la traducció catalana segueixen sobretot el text de LA1, i algun dels manuscrits que segueix aquesta línia —amb elements afegits de LA2— deu haver estat la base de la traducció.

Tocant al FS en català, el text ens ha pervingut en cinc manuscrits complets i d'altres fragmentaris, a banda de les edicions del XV i XVI —entre 1490-96 i 1575, totes elles

barcelonines excepte la valenciana de 1514. L'interés per aquesta traducció desapareix fins al XIX. Aleshores es recupera i es planteja la relació d'interdependència entre el text català i l'occità. En l'actualitat la crítica sembla decantar-se per la preeminència del text català, que pertanyeria a un estadi primerenc de traducció respecte de la LA. Aquesta particularitat ens revela un text català força fidel al llatí, malgrat tenir les seues peculiaritats. Ja al segle XX es publiquen la *Llegenda àuria* de Nolasca Rebull (1976) i les *Vides de sants rosselloneses* de Maneikis-Kniazzeh (1977), amb pròleg de Joan Coromines.

Tots els manuscrits catalans presenten respecte de la LA canvis que afecten a l'ordenació, la repetició o eliminació de capítols, la inclusió de vides absents de la LA, l'ús de versions alternatives a la LA en algunes vides i l'eliminació de fragments. Tots ometen les vides dels sants Sir, Forseeu i Joan Crisòstom, i afegeixen les dels sants locals Narcís i Feliu de Girona. Tots deriven d'una única traducció, malgrat les diferències, i han estat dividits per Tausend (1995) en dues branques: en una hi són P i B; i en l'altra E i V, versions simplificades. La traducció catalana segueix un model llatí, fonamentalment LA1, però també té en compte LA2. Es recullen ací les tesis d'Hèctor Càmarà (2010, 2013) qui afirma que ambdós incunables conservats del FS català segueixen respecte del text llatí LA2, però no hi manquen elements de LA1. Atés que els manuscrits de la branca PB ja havien estat editats, i que l'altra branca EV no —excepte els incunables—, els autors justifiquen la tria del manuscrit E amb els següents arguments: «L'antiguitat del manuscrit, les notables diferències amb P, la relació amb V i amb la tradició impresa posterior, com també la claredat i la riquesa de la llengua, confereixen interès al manuscrit E» (p. 31).

L'anàlisi codicològica del manuscrit E és extensa i amb profusió de notes. Es tracta d'un manuscrit de la primera meitat del segle XIV redactat en acurada lletra gòtica, de 241 folis numerats i quatre sense numerar. La taula conté quasi tots els sants de la LA, agrupats per mesos. Pel que fa a les peculiaritats, alguns sants canvien de lloc (Julià, Longí), tenen dues entrades (Timoteu) o no hi són (Remigi, Joan almoiner, Agató.) Per altra banda els sants afegits —entre ells sant Ponç només a E— van intercalats i no tots junts al final. Excepte en el capítol de sant Joan, totes les etimologies introductòries han estat eliminades. Ultra aquests canvis ressenyats, es poden observar altres modificacions: la vida de sant Macià inclou la vida de Judes; s'elimina una de les versions de la vida de sant Remigi; apareixen vides alienes a la LA com les de santa Bàrbara i santa Coloma; i, fonamentalment, un llarg fragment de la Passió que no trobem ni al text llatí ni als altres manuscrits.

La detallada anàlisi de variants és un dels elements enriquidors de l'estudi, que paga la pena mirar-se amb deteniment. Els 52 primers capítols analitzats deixen veure que els manuscrits catalans segueixen un model llatí proper a LA1, especialment Vlat, estudiat per Maggioni. Carmen Puche ja havia destacat l'existència d'un arquetip de traducció comú a tots els manuscrits, on la branca PBM seguiria el model llatí en un grau de fidelitat major al d'EV. El cert és que des de l'inici ambdues branques semblen representar dues traduccions. Els manuscrits EV presenten una traducció molt propera entre ells —alhora que diferent de PBM—, i l'incunable s'apropa més particularment a E. El ms. E presenta com a trets distintius els fragments de la Passió absents en els altres manuscrits, la vida de sant Ponç i alguns errors no trobats en cap altra versió.

L'acarament de les versions des de l'Advent es duu a terme a través d'uns quadres comparatius eficients i senzills que van marcant en un gran nombre de capítols les diferents interpretacions del text llatí que fan els manuscrits i l'incunable catalans. Ens trobem amb

un reguitzell de detalls que cal consignar com ara exemples d'unanimitat absoluta i fidelitat de tots els manuscrits respecte de LA1 (sant Hilari: 38-39, 44-45); errors específics del ms. E (sant Sebastià: *genollons* > *glànòles*), etc.

Una primera conclusió després d'analitzar els primers vint-i-quatre capítols és que la traducció catalana deriva d'un model llatí intermedi entre LA1 i LA2, i que la branca EV deriva d'una traducció bastant distinta a la de PB, tot i que ara i adés s'hi poden trobar errors conjuntius en tots els manuscrits (*mostruosas* per *meraveyloses*, *humo* per *humanitat*, *vitavit* per *convidà*, etc.). El bloc format pels capítols 25-35 ens deixa dues versions de nou més properes entre elles, malgrat algunes diferències de relleu. Com a hipòtesi, es planteja que les diferències entre les dues branques i el model llatí podrien explicar-se per un manuscrit fins ara no descobert. Els següents capítols tornen a una major discrepància entre les dues branques fins arribar als darrers quatre capítols (49-52), on s'abessonen de nou les dues versions, destacant però que serà l'incunable —hereu d'EV— on trobarem variants pròpies no conegudes en els manuscrits. Serà en el fragmentari cap. 52 on es tanque l'estudi que ens ocupa. Tal vegada la recapitulació deuria incloure un *stemma codicum* aproximatiu, com a colofó dins les conclusions generals.

L'estudi del context sociolingüístic del FS se'ns presenta com una bona introducció per a comprendre com i per què surt una obra com aquesta. Potser haguera estat més encertat avançar la seua posició dins l'estudi general de manera que s'incloguera el que se'ns diu integrat als capítols 1.1. i 1.2., en un format més reduït, prescindint d'algunes de les cites adduïdes.

Com sol ser habitual, l'estudi lingüístic d'Antoni Mas és un devesall de saviesa i bon fer, una peça d'orfebreria i anàlisi sistemàtica de tots els aspectes que envolten la llengua de l'obra. A tall d'introducció a l'estudi se'ns recorda que el FS català presenta variacions traductològiques i de còpia, i s'adverteix una evolució diacrònica que implica per tant diverses mans en la seua elaboració. Després d'una prolixa anàlisi dels diferents plànols lingüístics, Mas fa una valoració on conclou que ens trobem davant un manuscrit copiat possiblement en un monestir del nord-orient català durant la primera meitat del XIV, que es caracteritza per la seua voluntat modernitzadora pel que fa a les formes emprades, traspuant així un desig de fer-se entendre pel possible públic lector o oïdor a qui s'adreçava.

En l'edició, els tres autors segueixen en línies generals les normes d'"Els Nostres Clàssics" de l'editorial Barcino. Quant a les notes, han tingut l'encert d'indicar només les variants entre manuscrits i deixar al marge les variants gràfiques i morfològiques —sempre molt nombroses— que enfarfegarien la lectura del text. En el mateix sentit les notes contextuals són suficients, aclaridores i concises. Cal destacar la minuciositat amb què s'han consignat l'enorme quantitat de notes que conformen l'aparat crític.

La utilíssima taula d'equivalències entre E i L ens permet veure l'afaiçament específic del FS català a l'hora de bastir una estructura on, tot i respectar bàsicament el text llatí, s'hi canvien capítols de lloc, se n'eliminen d'altres o s'hi interpolen vides de sants locals absents de l'original llatí.

El segon volum s'inicia amb el capítol de santa Coloma, afegit després del de sant Silvestre, que clou l'any, i acaba amb la resurrecció de Jesucrist. Entre totes aquestes vides salta ara i adés l'element tremendista, que ens fa gaudir de passatges com aquell en què el primer ermità, sant Pau, fa una defensa acarnissada de la seua castedat quan ja la pensava perduda davant l'escomesa libidinosa d'una donzella: «trencà la lengua ab les dents e anà-

le escopir en la care de la donzela. E enaxís la dolor remoch e partís d'él la temptació que avia» (vol. II, p. 37).

El projecte d'investigació sobre hagiografia catalana que des de fa anys avança a la Universitat d'Alacant s'ha vist per fi recompensat amb aquestes dues primeres baules d'una hexalogia que, quan estiga completa, marcarà una fita ressenyable en la historia crítica de la filologia catalana. Es tracta, també, d'un dels darrers treballs que el pare Josep Massot va recolzar i promoure, amb el seu entusiasme habitual. Aquests dos nous volums no fan sinó enriquir la immensa biblioteca que ell ha contribuït a bastir dins el camp de la filologia catalana al llarg de la seua dilatada i esponerosa vida.